

Εκπαίδευση: Έξω από τη ροή της ιστορίας

Θεοδώρου Νταλάκα, Παιδαγωγού

Από την εποχή του Αριστοτέλη η εκπαίδευση και η παιδεία αποτελούν μέρος της πολιτικής. Η πολιτική διαμορφώνει ένα όραμα για την κοινωνία που επιθυμεί να υπάρξει στο μέλλον και η εκπαίδευση διαμορφώνει τον τύπο του ανθρώπου και του πολίτη που είναι συμβατός με το όραμα αυτό. Από τότε, και κυρίως μετά τη δημιουργία των εθνικών κρατών, οι μεγάλες κοινωνικοπολιτισμικές αλλαγές ακολουθούνται πάντοτε από αλλαγές στο όραμα για την κοινωνία και συνακόλουθα για την εκπαίδευση.

Μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου (1989) ζούμε μια νέα εποχή που έχει ως κύριο χαρακτηριστικό την ηγεμονία των αξιών της παγκοσμιοποίησης - μειοψηφίας, ανισότητας, αποκλεισμού και ατομικισμού. Οι αντίθετες αξίες της δημοκρατίας- πλειοψηφίας, ισότητας, συμμετοχής και συλλογικότητας- έχουν υποχωρήσει, βρίσκονται σε κατάσταση αναμονής. Η νέα κατάσταση που προέκυψε δημιούργησε προκλήσεις που ο άνθρωπος αντιμετωπίζει για πρώτη φορά στην ιστορία του. Επισημαίνω τις κυριότερες απ' αυτές που επηρεάζουν ιδιαίτερα την εκπαίδευση.

Για πρώτη φορά, οι γνώσεις που προσφέρει η εκπαίδευση, προηγούνται και αποτελούν προϋπόθεση για την οικονομική ανάπτυξη. Το μέλλον των εθνών εξαρτάται πλέον απ' την ικανότητα των μελών τους να μαθαίνουν και να εξελίσσουν συνεχώς τις ικανότητες και τις δεξιότητές τους. Η αδιαφορία, επομένως, για τη δημιουργία ήθους, επίδοσης στα σχολεία μας ισοδυναμεί με άκριτο κι αστόχαστο αφοπλισμό. Οι οικονομικές αξίες, που κυριαρχούν, αποβλέπουν στην οικοδόμηση της καταναλωτικής ταυτότητας και του ατομικισμού, που βρίσκεται σε αντίθεση με την οικοδόμηση της ταυτότητας του πολίτη και τη συλλογική ευημερία. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει την ανάγκη για ιδιαίτερη έμφαση στο ζήτημα της οργάνωσης και λειτουργίας του σχολείου και κυρίως στη διαμόρφωση των σκοπών, του περιεχομένου, των προγραμμάτων, των διαδικασιών και των μορφών αξιολόγησης.

Οι ανάγκες της κοινωνίας, και ιδιαίτερα της παραγωγικής διαδικασίας, μεταβάλλονται με γρήγορους ρυθμούς με αποτέλεσμα οι γνώσεις να χάνουν γρήγορα την εγκυρότητά τους, να παλαιώνουν. Το γεγονός αυτό μετατοπίζει την έμφαση απ' την αναπαραγωγή των γνώσεων στην απόκτηση στρατηγικών μάθησης και κυρίως στην ανάπτυξη της παρώθησης για μάθηση, της αναζήτησης ευκαιριών μάθησης ώστε τα παιδιά να μετασχηματίζουν διαρκώς τον εαυτό τους σε δάσκαλο του εαυτού τους στη μετασχολική τους ζωή.

Τέλος, οι επιστημολογικές εξελίξεις δείχνουν ότι η εγκυρότητα των γνώσεων, στις κοινωνικές ιδιαίτερα επιστήμες, αμφισβητείται ως ένα βαθμό, καθώς η αλήθεια, η αντικειμενικότητά τους, επηρεάζεται από συμφέροντα, την πολιτική και οικονομική εξουσία. Η τεχνολογία μπορεί να παρουσιάζει το μη πραγματικό ως πραγματικό και το αντίθετο!! Το γεγονός αυτό δημιουργεί την ανάγκη για ανάπτυξη της κριτικής και δημιουργικής σκέψης.

Μπροστά στις προκλήσεις αυτές διεθνείς οργανισμοί (UNESCO, ΟΟΣΑ κ.α.) και κράτη έχουν ασχοληθεί με το πρόβλημα του επανασχεδιασμού των εκπαιδευτικών θεσμών και κυρίως της αλλαγής των αρχών και δομών μάθησης στο εσωτερικό του σχολείου, των σκοπών και προτεραιοτήτων τους. Η θέση της εκπαίδευσης έχει αλλάξει στο σχήμα προτεραιοτήτων των κρατών. Αναδύεται ήδη το κράτος παιδείας.

Οι εκπαιδευτικές πολιτικές αντιμετώπισης των προκλήσεων δεν πρέπει ασφαλώς να είναι προϊόν ενθουσιασμού για τη νέα τάξη πραγμάτων αλλά ούτε και αγνόησής τους. Ο ενθουσιασμός οδηγεί σε άκριτη συμμόρφωση που ενισχύει τις αξίες της οικονομίας,

ενώ η αγνόησή τους την καταδικάζει σε στατικότητα, τη βγάζει έξω από τη ροή της ιστορίας. Η εκπαίδευση δεν είναι ιδεολογία. Είναι ιστορία. Παρακολουθεί τις κοινωνικοπολιτισμικές εξελίξεις. Η αγνόησή τους την καταδικάζει σε αποστέωση, σε απομάκρυνση από τη ζωή και τις ανάγκες της, οπότε δεν επιτελεί τον προορισμό της που είναι η μόρφωση ζωντανών ανθρώπων για την πραγματική ζωή.

Το ερώτημα που αναδύεται για τη χώρα μας είναι: πώς έχει αντιδράσει στις επαναστατικές κοινωνικές αλλαγές της εποχής μας; Δύο μόνο εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις (1977 και 2011) προσπάθησαν, έστω και με μεγάλη καθυστέρηση, να τοποθετήσουν τομείς του εκπαιδευτικού μας συστήματος στο πλαίσιο των σύγχρονων προκλήσεων. Ό,τι όμως ακολούθησε, δεν ήταν η βελτίωση αλλά η επείγουσα κατάργηση των διατάξεων των σχετικών νόμων. Στη συνέχεια νιοθετήθηκαν αποσπασματικές παρεμβάσεις διοικητικού μάλλον χαρακτήρα. Η περιγραφή τους δεν έχει ενδιαφέρον γιατί δεν εκπορεύονται από κάποιο ενιαίο κέντρο σκοπών και προτεραιοτήτων. Δεν υπάρχει όραμα για την κοινωνία που επιθυμούμε να προκύψει στο μέλλον. Έτσι εξηγείται η απουσία οράματος για την εκπαίδευση, η αποσπασματικότητα των μέτρων και η ανάδειξη διευθυντών σχολείου με ψήφους του εκπαιδευτικού τους προσωπικού. Τα σχολεία μας δεν είναι σε θέση να οργανώνουν τη ζωή, τις ανθρώπινες σχέσεις και το περιβάλλον μάθησης με τρόπο που θα μετασχημάτιζε βαθμαία τα παιδιά σε ολοκληρωμένους ανθρώπους, δημιουργικά μέλη της κοινωνίας και πολίτες που θα είναι σε θέση να αντιστέκονται σε φαινόμενα κοινωνικής ανισότητας και αδικίας. Η κοινωνία δεν αλλάζει χωρίς προηγούμενη αλλαγή των σχολείων.

Καμία από τις πρόσφατες εκπαιδευτικές παρεμβάσεις δεν προσανατολίζεται στη βελτίωση της ποιότητας παιδείας που προσφέρουν τα σχολεία μας. Θυσιάζουν τα μακροπρόθεσμα συμφέροντα της κοινωνίας, την προοπτική της σε βραχυπρόθεσμους στόχους. Έχουν, επομένως, χαρακτήρα παροδικής σημασίας γεγονότων και όχι διαδικασιών που εξελίσσονται, αναμορφώνονται και εμπλουτίζονται με το χρόνο. Δεν υπάρχει πλαίσιο σκοπών και προτεραιοτήτων που θα βοηθούσε τους εκπαιδευτικούς να συνδέουν την εργασία του παρόντος με κάποιο τελικό αποτέλεσμα.

Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η κοινή γνώμη ασχολήθηκε περισσότερο με τον πολιτικό λόγο των αξιωματούχων του υπουργείου παρά με το περιεχόμενο των παρεμβάσεων. Αυτό οφείλεται προφανώς στο ότι έρχεται σε αντίθεση με τις προσδοκίες της. Απογοητεύει και εξοργίζει. Η ταύτιση π.χ. της αριστείας με τη ρετσινιά, οι παλινωδίες με το φόρο της ιδιωτικής εκπαίδευσης και η συνάρτησή του με το κομματικό όφελος, η πρόκληση αχρείαστων κοινωνικών αναταράξεων, αποτελούν αντιπαιδαγωγικά μαθήματα σε μια περίοδο που η ανάδυση του κράτους παιδείας αποτελεί αναγκαιότητα. Η αντιπαιδαγωγικότητά τους έγκειται στην αδυναμία ελέγχου του γλωσσικού παρορμητισμού και της αμφιθυμίας των αξιωματούχων. Για το Δημοσθένη, η αδυναμία αυτή χαρακτηρίζει "τον κακό άρχοντα". Για τον Ισοκράτη "το λέγειν ως δεῖ" αποτελεί απόδειξη "του εν φρονείν". Ο ίδιος επισημαίνει ότι "το της πόλεως ήθος ομοιούται τοις άρχουσιν".

Η συζήτηση που έγινε γύρω απ' τις νέες προκλήσεις που σχετίζονται άμεσα με αλλαγές στην εκπαίδευση και η αναφορά σε ενδεικτικούς τρόπους αντίδρασης της χώρας μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι αναζητείται η σύλληψη του εκπαιδευτικού μας προβλήματος στο πλαίσιο των κοινωνικοπολιτισμικών ανακατατάξεων και η διαμόρφωση εκπαιδευτικών πολιτικών που λαβαίνουν υπόψη τη δυναμική των εξελίξεων της εποχής. Οι καιροί «ου μενετοί» για το σχεδιασμό μιας εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης που θ' ανταποκρίνεται στις μακροπρόθεσμες προοπτικές της κοινωνίας αλλά και των παιδιών μας που θα ζήσουν σε μια κοινωνία, που δεν έχει υπάρξει στο παρελθόν.